

CRNA GORA U EPOHI GEOPOLITIČKIH PROMJENA (1988–2018)

Radenko Ščekić

The past three decades (1988-2018) have been marked by geopolitical earthquakes on a global level, the disintegration of Yugoslavia, the civil war and inter-ethnic and inter-religious conflicts in the common state region. Montenegro, as the smallest member of the former Yugoslav federation - has not remained immune to the negative changes and impacts. Finding itself in a war environment and the difficult economic situation, Montenegro has still managed to preserve peace and interethnic and interreligious harmony, becoming the example to the newly created countries in the region.

Raspad Jugoslavije i stvaranje novog svjetskog poretka

Raspad komunističkih sistema i nestanak bipolarizma u međunarodnim odnosima – neka su od presudnih globalnih dešavanja početkom posljednje decenije XX vijeka¹. Kolaps,

¹ Rušenje Berlinskog zida dogodilo se 9. novembra 1989. godine, u oktobru 1990. godine došlo je do ujedinjenja Zapadne i Istočne Njemačke,

ekonomsko-političkih sistema komunističkih zemalja, imao je za posljedicu, da ova društva upadnu u stanje potpune društvene i vrijednosne konfuzije. Kontinuitet nacionalnih pitanja i zamrznutih konflikata u Jugoistočnoj Evropi, ponovo je došao do izražaja – zbog istorijskog nasljeđa, koje je na ovom prostoru stvorilo brojne etničke i vjerske mješavine. Izgrađujući svoj prestiž u zemljama trećeg svijeta putem ideje *nesvrstanosti* – SFRJ je postala žrtva, kako promjene konstelacije snaga i nestanka bipolarizma, tako, i narastanja decenijama potiskivanih domaćih nacionalizama potpomaganih i određenim spoljnim faktorima i interesima.

Voren Cimerman, posljednji ambasador SAD-a u SFRJ upitan zbog čega su reforme uspjele u ostalim ex-komunističkim zemljama nakon 1989. dok su u Jugoslaviji propale odgovorio je: „te su države imale mnogo snažnije centralne vlade, Jugoslavija nije“. I zaista, nakon Ustava iz 1974. godine većina republika se borila za etatizam i što veći stepen nezavisnosti nauštrb centralne vlasti. SFRJ je bila zemlja sa izraženim problemom državnosti, koji je pored ostalog bio baziran na teritorijalnom federalizmu i ustavu koji je davao velike mogućnosti blokade od strane, ne samo republika, već i pokrajina, a vrlo male mogućnosti za prevladavanje te blokade i svojevrsne pat-pozicije do koje je često dolazilo.² U vrijeme

Varšavski pakt je zvanično raspušten jula 1991. (političko savjetodavni odbor Varšavskog ugovora 25. januara 1991. godine jednoglasno je donio odluku o svojem raspuštanju), a Sovjetski Savez se raspao u decembru 1991. (proces dezintegracije SSSR-a okončan je 8. decembra 1991. na sastanku Rusije, Bjelorusije i Ukrajine u Minsku, na kome je stvorena Zajednica nezavisnih država, koja je eliminisala još uvijek formalno postojeći SSSR).

² U knjizi *Dokumenti CIA o Jugoslaviji 1948-1983* između ostalog stoji i sljedeće: „Problemi koje jugoslovenske vođe imaju u rješavanju ekonomskih problema zemlje i sa albanskim manjinskim pitanjem odražavaju činjenicu da se Jugoslavija kreće ka labavoj konfederaciji osam republičkih i pokrajinskih

razvoja real-socijalizma, važila je politika „bratstva i jedinstva“, kojim se željela postići integracija i homogenost države. Sama činjenica da je ova parola imala veliki značaj i konstantno apostrofirana u javnosti, ukazivala je na postojanje svijesti da nacionalno pitanje u Jugoslaviji nije do kraja riješeno, odnosno, da je samo „zamrznuto“ i da je zajedništvo ipak krhko, prividno i vještački održavano.

Monopolarizam koji se stvarao kroz ideju *Novog svjetskog poretka*, SAD kao jedine preostale globalne supersile i ujedinjenje Njemačke kao ekonomske sile (koja je težila da ekonomsku nadmoć u Evropi potkrijepi i političkim uticajem i ambicijama nakon ujedinjenja) – nametali su nova pravila igre u međunarodnim odnosima. U takvim novim okolnostima, izuzetno složena tvorevina kakva je bila Jugoslavija, decenijama održavana na ideji *bratstva i jedinstva*, čije su stubove i zaštitnike predstavljali JNA i SK – nije mogla biti pošteđena talasa turbulentnih dešavanja koji su zahvatili dotadašnje zemlje *istočnog lagersa*. Tako je geopolitička važnost Jugoslavije drastično smanjena, sa globalne na regionalnu, a pažnja Zapada se selila na druge ex-komunističke države.

Jugoslavija je decenijama nudila mir i stabilnost u okviru svojih granica, te stabilizirajući uticaj na svoje susjede. Održavajući dobre odnose i sa Moskvom i sa Vašingtonom, koristila je značajan pristup kreditnim linijama međunarodnih finansijskih institucija, čime je podignut društveni standard stanovništva – daleko iznad standarda ostalih komunističkih država. Sve dok je trajao period Hladnog rata, Jugoslavija je bila

centara moći... Titova stara garda se takođe suočava sa generacijskim jazom. Mladi, bolje obrazovani članovi partije ogorčeni su zbog njihove produžene dominacije, tzv. Horizontalnu rotaciju, odnosno praksu da stariji rukovodioci beskonačno prelijeću između republičkih i saveznih pozicija ...“ (priredio M. Pavlović, Institut za savremenu istoriju, Fakultet bezbjednosti, Službeni glasnik, Beograd, 2009, str. 274).

mezimac Zapada. Novi američki ambasador Cimerman je 1989. donio sljedeću poruku: „Jugoslavija nema raniji geopolitički značaj“. Procjene CIA-e i Nacionalne obavještajne zajednice SAD od oktobra 1990. govore o skorom raspadu zemlje.³

Dva glavna tumačenja balkanskog konflikta preovladala su na Zapadu, oba sa značajnim političkim implikacijama. Prvo tumačenje sukob vidi kao arhaičan ili anahron: „povratak pravadavnih mržnji“, područje „prezasićeno historijom“.⁴ Drugo, nasuprot prvom, objašnjava ovaj sukob kao dio zakašnjelog

³ Prema Živorad Kovačević, *Amerika i raspad Jugoslavije*, Filip Višnjić, FPN, Beograd, 2007, strana 43, 48.

⁴ Prva teza, raširena među političkim elitama i u medijima, koristila je metaforu o frižideru: komunizam je naprosto zamrznuo nacionalističke frustracije i konflikte koje smo zatekli izvanredno očuvane nakon njegove propasti. Varijacija na temu je metafora o „loncu sa ključalom vodom“: sada kada je sovjetski poklopac podignut, dugo potiskivane aspiracije i stare mržnje mogle su ponovo biti oslobođene. To je bila interpretacija koja je preovladavala u medijima i političkim raspravama kako u Zapadnoj Evropi, tako i u Sjedinjenim Državama. Predsjednik Clinton, u svom inauguracionom govoru u januaru 1993. godine, rekao je da *generacija odrasla u sjenci hladnog rata preuzima nove odgovornosti u svetu kojeg je ogrejalo sunce slobode, ali kojim jos uvek prete mržnje iz davnina*. Britanski premijer Džon Mejdzor, obraćajući se Donjem domu u junu 1993. godine, dvije godine nakon izbijanja ratova na Balkanu, rekao je: *najkrupniji pojedinačni element koji stoji u pozadini onoga što se desilo u Bosni je slom Sovjetskog Saveza i one discipline koja je stražarila nad pravadavnim mržnjama u staroj Jugoslaviji. Kada je jednom nestalo te discipline, stare mržnje su se ponovo pojavile, i mi smo počeli da uviđamo njihove posledice kada je došlo do sukoba*. Francuski predsjednik Miteran takođe se osvrnuo na, od predaka naslijeđene, etničke strasti u nekoliko izjava povodom rata u bivšoj Jugoslaviji. Ovakav pristup Balkanu bio je prisutan i na konferenciji koju je Miteran organizovao u Parizu, februara 1992. godine i koju je prikladno nazvao „Evropa i plemena“. (Prema Žak Rupnik, *Republika*, br. 196, www.yurope.com/zines/republika/arhiva/98/196/196_15.HTM).

procesa izgradnje nacionalnih država⁵, kao (jedan) neizbježan, mada često neprijatan stadijum na istočnoevropskom putu u „moderno doba“.⁶ Za vrijeme građanskog rata na prostoru nekadašnje Jugoslavije, odgovor Evrope bio je preslab i inertan. Prvo se pokušalo očuvati Jugoslaviju, ali se, sve do posljednjeg trenutka, oslonilo samo na prijetnje političkim štapom i na ekonomske šargarepe. Naime, krajem maja 1991. Žak Delor, tadašnji predsjednik Evropske komisije došao je u Jugoslaviju da bi, pored monetarne i carinske unije, ponudio političku i finansijsku podršku planu tadašnjeg premijera Ante Markovića⁷ o „Jugoslovenskom Mastrihtu“, ali nažalost, te ponude nisu imale efekta na glavne protagoniste sukoba.⁸

⁵ Žak Rupnik ovu tendenciju objašnjava sljedećim riječima: „Osnovni problem sa formiranjem nacionalnih država na Balkanu je u tome što nove države, pozajmljujući zapadne modele, nastoje da usvoje etničku definiciju nacionalnog (zasnovanu na istorijskim, lingvističkim, religijskim kriterijumima) i centralizovani „jakobinski“ koncept države – *Evropa u balkanskom ogledalu*, Evropa br. 196.

⁶ Ovo viđenje kombinuje teorije o nacionalizmu Ernesta Gelnera sa staromodnom *Realpolitik*. Ideja da bi etnički homogene političke jedinice sigurnije vodile ka političnoj stabilnosti nije nova na Balkanu. Bila je popularna nakon Prvog svjetskog rata kada se pregovaralo o razmjeni stanovništva između Grčke i Turske. – više u: Vjeran Katunarić. *Sporna zajednica – novije teorije o naciji i nacionalizmu*, Naklada Jesenski i Turk. Hrvatsko sociološko društvo, Zagreb, 2003.

⁷ Vlada Ante Markovića je uspjela zaustaviti inflaciju i povećati zarade. Inflacija je smanjena sa 56% mjesečno u decembru 1989. godine, na 2,4% u martu 1990. Devizne rezerve su povećane u istom periodu sa 5,4 na 8,5 milijardi američkih dolara. Zarade zaposlenih su bile tako visoke, da ni do danas u većini republika nisu dostignute ni nakon dvije decenije (osim u Sloveniji i Hrvatskoj) – prema Dejan Jović, *Jugoslavija – država koja je odumrla*, Prometej, Zagreb, 2003, str. 36.

⁸ Naime, radilo se o sumi od oko 5,5 milijardi američkih dolara pomoći od strane EZ kao i o obećanju da će Jugoslavija postati prva zemlja koja će se

Nakon neuspjeha Džejmisa Bejkera, američkog državnog sekretara u junu 1991. i neuspjelog involviranja u jugoslovensku krizu, SAD su prepustile da Evropljani preuzmu *slučaj Jugoslavija* i sami pokušaju riješiti problem u svome dvorištu, ali bez rezultata. Američke vojne i političke akcije su okončale rat i praktično zasjenili pristupe EU i UN za rješavanje krize i od 1995. obnovile i ponovo uspostavile prevlast američke politike u ovom regionu. Predsjednik Klinton je znao da malo Amerikanaca mari za bilo koju stranu u sukobima u bivšoj Jugoslaviji, i da je balkanska politika bila ili isuviše daleka ili komplikovana da bi se razumjela⁹. Ali kriza spoljne politike koja je otkrila da je predsjednik SAD ili pasivan ili politički impotentan i neangažovan na spoljnom planu – bila je sasvim druga stvar, potencijalno razarajuća. Predsjednik Klinton je pred kraj svoga prvog mandata nastojao da događaji u Bosni i njihova percepcija u javnom mnenju, indukovana medijima, ne ugroze njegove izgleda na predstojećim predsjedničkim izborima, te je stoga, preko svoga izaslanika Ričarda Holbruka nastojao da do rješenja dođe prije nastupajuće izborne 1996. godine. Tako je došlo do Dejtonskog sporazuma.

pridružiti EZ (EU) ukoliko lideri republika postignu sporazum, spriječe raspad zemlje i sukobe. U intervuu koji je Kiro Gligorov dao italijanskom listu *Corriere della sera* 1997. godine, opisana je reakcija predsjednika Srbije i Hrvatske na te predloge „S. Milošević i F. Tuđman su pobješnjeli – „Ne možete nas kupiti obećanjima. Ne trebamo vaš novac! – rekli su, navodi K Gligorov. „Prvo se javio F. Tuđman rekavši da ga ne zanimaju nikakve milijarde niti EZ te da mu je osnovni cilj obnova Hrvatske države. Milošević je pojasnio da će Jugoslavija biti moderna i čvrsta federacija – ili je neće biti“ (prema D. Jović, *Jugoslavija – država koja je odumrla*, Prometej, Zagreb, 2003, str. 35 i „Sjećanja Kira Gligorova“, *Politika* 2005.)

⁹ Prema Ž. Kovačević, *Amerika i raspad Jugoslavije*, Filip Višnjić, FPN, Beograd, 2007, strana 34. I u: Dejvid Halberstam, *Rat u vreme mira*, BMG, Beograd, 2003.

Novi milenijum i naziranje monopolarizma u međunarodnim odnosima

Akcijom *Pustinjska oluja* u Iraku 1991, SAD su pokazale svoju superiornost u vojnom i tehnološkom pogledu. Dejtonskim sporazumom iz 1995. i napadom na tadašnju SRJ 1999. godine bez odobrenja UN, su pokazale političku nadmoć jedine preostale globalne supersile. Time je označeno i zvanično uspostavljanje novog poretka u svijetu u kome će narednih decenija od 1991. neprikosnoveno dominirati SAD preko svoje ekonomske i vojne sile i NATO-a. Zapadni sistem vrijednosti, kulture i navika, te neoliberalizam i demokratija će biti nametani kao uzor svuda po svijetu u formi širenja demokratije, humanitarnih ratova i obojenih revolucija. Varšavski pakt je prestao da postoji 1991, dok je NATO savez i dalje ostao da egzistira, iako je, glavni uzrok (Sovjetski Savez) prestao da postoji kao opasnost. NATO se počeo širiti na Istok, na nekadašnje komunističke države i pored obećanja datih Gorbačovu da do toga neće doći¹⁰.

¹⁰ Vidjeti u L. Čehulić, *Euroatlantizam*, Zagreb, 2002, str. 162. Januara 1990. godine, ministar inostranih poslova Zapadne Njemačke Hans-Ditrich Genšer javno je saopštio da nakon ujedinjavanja Nemačke „neće biti širenja NATO na Istok“. Šef Stejt departmenta Džejms Bejker rekao je Eduardu Ševardnadzeu da se NATO „neće pomjerati na istok“, a zatim je uvjeravao i Mihaila Gorbačova da „NATO neće širiti svoje trenutne granice na istok“. Po otkrivenim tajnim stenogramima Stejt departmenta, najkonkretnije izjave su stigle 9. februara 1991. godine na sastanku Ševardnadzea i Bejkera. Šef Stejt departmenta SAD obećao je „gvozdene garancije da se jurisdikcija NATO-a i sila Alijanse neće pomjerati na Istok“. U okviru svoje posjete, kancelar Zapadne Njemačke Helmut Kol izašao je sa sličnom izjavom u Moskvi. - O tome 2014. godine, između ostalog, u listu *Forin afers* piše Džošua Šifrinson, politikolog sa Teksaškog međunarodnog univerziteta: „Rusija i NATO –

Na Balkanu, SAD danas održavaju mir stvaranjem protektorata nad zavađenim etničkim grupama. Kako tvrdi Zbignjev Bžežinski: „Umješno igrajući na kartu etničkih i vjerskih konflikata na prostorima takozvanog etničkog koktela, tj. u državama sa etnički mješovitim stanovništvom, SAD izazivaju i upravljaju krizama i konfliktima instrumentalizujući ih za svoje strateške ciljeve“.¹¹ „Balkan je“, kako piše nekadašnji državni sekretar SAD Medlin Olbrajt, „bio eksperimentalni teren za spoljnu politiku Klintonove administracije“.¹² Pomoćnik državnog sekretara SAD za evropske i evroazijske poslove Filip Gordon rekao je da je region zapadnog Balkana od ključnog značaja za evropsku budućnost i da je zato u središtu stalnog i intenzivnog angažovanja administracije predsednika Baraka Obame.¹³ Balkan će, stoga, vjerovatno ostati među najvažnijim pitanjima za budući identitet i kredibilitet proširenog NATO-a, koji će praktično voditi dva protektorata u regionu (Bosnu i Kosmet). Jer situacija na Balkanu liči na neku vrstu implicitne podjele uloga: SAD su uspostavile primat u domenu bezbjednosti, dok EU obezbjeđuje veći dio ekonomske pomoći.

Svijet se na početku novog milenijuma nalazi pred mnogobrojnim izazovima. Izazovi su bezbjedonosne, političke, ekonomske, ekološke, kulturne, tehnološke prirode, uz ogromnu moć i upotrebu masovnih medija. Ekonomski uspon Kine, vojni i politički uspon Rusije, stvaranje ekonomskog saveza BRICS¹⁴, uspon južnoameričkih ekonomija koje teže nezavis-

maratonska partija šaha“, <http://www.novosti.rs/>, 31. 3. 2015. sputniknews.com

¹¹ Prema Sabrina P. Ramet, *Balkanski Babilon*, Alinea, Zagreb, 2005.

¹² M. Olbrajt, *Memoari državne tajnice*, Profil, Zagreb, 2005, str. 409.

¹³ *Blic*, 16. april 2010. godine.

¹⁴ BRICS je akronim, engleska skraćenica koja se odnosi na ekonomsko savezništvo pet zemalja: Brazila, Rusije, Indije, Kine i Južnoafričke Republike. Kolika je snaga BRIKS-a najbolje govori podatak da Brazil, Rusija, Indija, Kina i Južna Afrika zajedno daju 29% svjetskog bruto

nosti od uticaja SAD – predstavljaju nove činioce na geopolitičkoj mapi svijeta. Nove, ekonomsko-političke organizacije, nastoje da umanje moć MMF-a i smanje korišćenje petro-dolara¹⁵, dok se međunarodni politički odnosi kreću ka tendenciji stvaranja novog multipolarnog svijeta, sa više ekonomskih, političkih i vojnih centara moći.

Ekonomsko i vojno jačanje Kine, kreiranje nove, „multivektorske“ Ruske spoljne politike, u skladu sa novim globalnim kretanjima i multipolarnosti, čiji se obrisi nadziru, vode ka novim geopolitičkim pravilima igre. Politički uticaj i značaj SAD u svijetu je i dalje nesporan i sigurno će i u narednom periodu, s obzirom na svoju vojnu moć igrati jednu od ključnih uloga na planeti. Mada će biti prinuđene da svoju

proizvoda (preko 16 biliona dolara). S druge strane, u MMF-u, zemljama BRIKS-a pripada samo 11 % glasova. Obim trgovine unutar BRIKS-a za 5 godina porastao je dva puta i premašio 300 milijardi dolara (Bogatinovski, 2015). Tokom posljednjih 10 godina, zemlje BRIKS-a su svoj BDP povećale preko 4 puta dok su ekonomije razvijenih zemalja za to vrijeme porasle samo 60 %. BRIKS je najveće tržište u svijetu jer ga čini 2,9 milijardi ljudi (40% stanovništva planete) (Stakic, 2012, p. 361).

¹⁵ Američki dolar je bio temelj međunarodne trgovine tokom XX vijeka. U vrijeme formiranja eurozone je ta trgovina dosegla svoj vrhunac i činila 71,0% službenih deviznih rezervi u svijetu. U 2014. godini su svjetske rezerve u dolarima pale na 62,9%. S druge strane, trgovinski tokovi između zemalja koje su se obavezale na ukidanje korištenja dolara u bilateralnoj trgovini iznose već 400 milijardi dolara i to samo u 2013. i 2014. godini (Babic, 2015, p.4). Kina je glavni kupac američkog duga. Brazil je, pritom, zemlja s najvećim dolarskim obavezama na svijetu. Dolar polako ali sigurno gubi svoj status svjetske rezervne valute. Kroz istoriju se često mijenjala globalna rezervna valuta. Portugal, Španija, Holandija, Francuska, Otomansko carstvo, Mletačka republika i Velika Britanija su u različitim vremenima imale svjetski dominantne valute. Ovo sve dokazuje, koliko je savremeni svijet globalizovan, međusobno umrežen, isprepletan finansijskim i političkim interesima. i koliko dešavanja na polju politike imaju uticaja i preliivanja u sferi ekonomije, i obrnuto.

nekada dominantnu moć podijele sa drugim globalnim igračima. Sad se manje govori o globalizaciji koja ujedinjuje planetu, a više o novom hladnom ratu između Zapada i Rusije, a možda i između drugih, sila, poput Kine, Irana, Turske i Indije. Džordž Fridman, šef obaveštajno-analitičke agencije *Stratfor* ističe da su SAD u poslednjih 100 godina vodile vrlo dosljednu spoljnu politiku, čiji je glavni cilj - ne dozvoliti nijednoj sili da stekne suviše veliku vlast u Evropi.¹⁶ Prvi rukovodilac NATO-a, Lord Ismej je izjavio: „Cilj formiranja NATO-a je držati SAD u Evropi, Rusiju van nje, a Njemačku dolje“ (*Keep the Americans in, the Russians out and the Germans down*).¹⁷

Multipolarni svijet čije se nastajanje nazire tokom druge decenije novog milenijuma, globalna žarišta na Bliskom Istoku, migrantska kriza, borba oko nalazišta i tokova energenata i izvore vode, borba za uticaj Velikih sila putem tzv. Hibridnih ratova – svoje konsekvence imaju i na prostor Jugoistočne Evrope, a time i na Crnu Goru. Rusija pokušava da ekonomskim ulaganjima i medijskom prisutnošću poveća svoj uticaj u balkanskim državama sa kojima je povezuje vijekovna religijska i etnička bliskost. Sa druge strane, EU i USA nastoje da suzbiju ruski uticaj i države Jugoistočne Evrope jače vežu u EU i NATO. Ekspresnim prijemom Bugarske i Rumunije u EU, prijemom ovih država u NATO zajedno sa Hrvatskom i Albanijom, EU i SAD se pozicioniraju kao neprikosnoveni u

¹⁶ Treba istaći da su SAD uvijek smatrale da najveća opasnost prijeti od potencijalnog saveza Rusije i Nemačke. To bi bio savez njemačkih tehnologija i kapitala sa ruskim prirodnim i ljudskim resursima. Evropljani se veoma ponose što su se tobože oslobodili ratova i već pola vijeka žive u svijetu stabilnosti i blagostanja. Međutim, Evropa je sve do početka 1990-ih u suštini bila okupirana od strane SSSR-a i SAD. Zatim se desila Jugoslavija, a zatim Kavkaz. Na evropskom kontinentu nikada nije zaista vladao mir – više na www.stratfor.com

¹⁷ <http://www.nato.int/>; Who Needs NATO? <http://www.nytimes.com/> - 15.6.2011.

regionu. Članstvom u NATO i energetskim sporazumima SAD žele da distanciraju Balkan, uključujući i Srbiju i Crnu Goru, od Rusije i njenog uticaja. Značajan je i tradicionalni uticaj islamskih država (Arapa, Turske, Irana, Azerbejdžana) na balkanske države. Imajući u vidu da u državama Jugoistočne Evrope žive milioni muslimana, islamske države kroz ekonomska ulaganja, kulturnu, medijsku i religijsku formu – vrše snažan uticaj na ovaj prostor.

Crna Gora kroz decenije globalnih previranja

Male zemlje, poput balkanskih, ne mogu sebi dozvoliti neku spoljnopolitičku slobodu i strategiju i geopolitičke igre. Stoga, postupaju prema Velikim silama – prvenstveno taktikom preživljavanja i kratkoročnih dobitaka. Novi vid geopolitike, u formi geoekonomije, izvoza kapitala, investicija, slobodne trgovine, predstavlja polje za nove oblike saradnje ali i geopolitičkog uticaja.

Postepenim aktivnijim uključivanjem SAD u krizu i ratove u bivšoj Jugoslaviji, u sferu političkog uticaja i fokusa je ušla i Crna Gora. Bilateralni susreti postaju osnova za čvršću saradnju, naročito svrstavanjem rukovodstva Crne Gore u antimiloševićevski tabor od 1997. godine. Od tada će Crna Gora (formalno i dalje članica SRJ) imati snažnu političku, finansijsku, a u kritičnim momentima i određenu bezbjedonosnu podršku prije svih SAD¹⁸ ali i EU, tj. njenih najuticajnijih zemalja.¹⁹ Od strane značajnih međunarodnih faktora javno je

¹⁸ Tokom političkog sukoba u vrhu vlasti 1997. godine, američka administracija je bila angažovana u liku R. Gelbarda, koji će deceniju kasnije, između ostalog izjaviti: „Dolazio sam ovdje, dakle, ponekad veoma prikriveno, ali sve u pokušaju da se ojača integritet Crne Gore i njene vlade. U to vrijeme Crna Gora je bila druga po redu zemlja po američkoj pomoći na svijetu. Odmah iza Izraela.“ R. Gelbard, *Pobjeda*, 12. novembar, 2009.

¹⁹ U tom smislu može se shvatiti i sledeća izjava koja se ticala bezbje-

iskazivana naklonost crnogorskoj vlasti, koja je predstavljena ne samo kao alternativa vlasti u Beogradu, već i baza i glavni oponent njoj. U tom smislu se mogla shvatiti i izjava visokog zvaničnika SAD, Džejsma Rubina koji je govoreći o namjerama SAD-a da se, uprkos spoljnom zidu sankcija prema SRJ pronađe način da se pruži materijalna pomoć Crnoj Gori izjavio: „Vjerujemo da je to korak naprijed, veliki korak naprijed za razvoj demokratskih institucija u Saveznoj Republici Jugoslaviji“. Takav stav SAD bio je i podsticaj Evropskoj uniji i njenim članicama da isto učine i u praksi realizuju. Dakle, iz prethodne izjave Dž. Rubina proizlazi da je M. Đukanović tj. Crna Gora pod njegovim rukovodstvom, „taj, ključni faktor i oslonac“ preko koga će Zapad brže doprinijeti rušenju vlasti S. Miloševića (M. Orlandić, 2005:68). Tadašnji državni sekretar SAD-a, M. Olbrajt je nakon bombardovanja Srbije i Crne Gore 1999. godine pozvala tadašnjeg crnogorskog predsjednika, pohvalila njegov čvrst stav i podvukla da je podrška SAD-a Crnoj Gori snažna i nepokolebljiva. Nakon toga je izjavila da je „Crna Gora svijetao primjer i da će SAD i njeni saveznici nastaviti da joj daju podršku“.²⁰ Nakon političkih promjena u

donosnog aspekta i eventualno eskaliranja političkog sukoba: U intervjuu podgoričkom *Monitoru*, J. Bugajski, direktor Istočnoevropskog programa Centra za strateške studije u Vašingtonu, na pitanje da li je njegova ideja o formiranju „Montenegro force“ (MFOR), vojne organizacije pod kontrolom NATO-a radi sprečavanja eventualnog Miloševićevog napada na režim u Podgorici realna, Bugajski je odgovorio: „MFOR pod vođstvom NATO-a je realna opcija... Vjerujem da će MFOR biti, bez obzira hoće li te snage biti raspoređene prije ili nakon nasilnih sukoba u Crnoj Gori.“ (*Monitor*, 4. avgust 2000. godine, strana 19). Očigledno je da su ovakve izjave dodatno podgrijavale i onako napetu političku situaciju u Crnoj Gori. I Vesli Klark, tada zapovjednik NATO-a upozorio je na mogućnost izbijanja sukoba u Crnoj Gori (Prema Sabrina P. Ramet, *Balkanski Babilon*, Alinea, Zagreb, 2005. str. 398).

²⁰ Prema Ž. Kovačević, *Amerika i raspad Jugoslavije*, Filip Višnjić, FPN, Beograd, 2007, strana 333.

Srbiji oktobra 2000. narastali su zahtjevi za redefinisanje odnosa u SRJ ali i težnje za nezavisnošću Crne Gore. Međutim, tadašnja birokratija EU nije tada blagonaklono gledala na tu težnju.²¹ Stoga se crnogorska spoljna politika sve čvršće oslanjala na potporu SAD-a, dajući i javno podršku američkoj politici tokom rata u Iraku 2003. „Poruka podrške Crne Gore u Vašingtonu će u ovo veoma kritično vrijeme biti zapamćena“- ocijenio je J. Bugajski, direktor programa za Istočnu Evropu vašingtonskog Centra za strateške i međunarodne studije. On je, povodom pisma premijera M. Đukanovića američkom predsjedniku Dž. Bušu u kome prenosi podršku Crne Gore američkoj politici prema Iraku, ocijenio da je to „dobar prvi korak“ od stvaranja unije Srbije i Crne Gore.²²

²¹ „Ovaj predlog primljen je sa negodovanjem od strane glavnih partnera i protektora Crne Gore u miloševićevskom periodu - SAD i EU, a nije naišao na podršku ni u Beogradu, kome je bio i upućen. Nakon ovog predloga Crna Gora, do tada jedan od glavnih zapadnih saveznika u regionu, počela je da se doživljava „kao izvjesni ‘troublemaker’“, jer, posebno EU, a u određenoj mjeri i SAD nijesu željeli promjenu regionalnog *status quo*-a nastalog nakon intervencije NATO-a i odlaska Miloševića“ (S. Darmanović, 2007:93).

²² Podgorica tako, prema njegovim riječima, potvrđuje svoj „nezavisan glas, suverenost prema inostranstvu, identitet i svoju nezavisnost djelovanja“. Analitičari i zvaničnici ne slažu se u ocjenama šta je, pored neskrivenog svrstavanja, pozadina Đukanovićevog pisma Bušu - da li je to pokušaj da se zaigra na američku podršku u odnosima sa Beogradom, čije su veze sa EU čvršće, ili pripremanje terena za referendum kroz tri godine, koji bi Evropa mogla pokušati da blokira. Đukanovićeva igra na američku kartu vidljiva je u autorskom tekstu 20. avgusta 2002. u *Vašington postu*, kada je optužio „određene evropske krugove“ da forsiraju destruktivne snage, misleći na spoj koalicije „Za promjene“ i liberala. „Određeni evropski krugovi trebalo bi da prekinu sa naporima da sprovedu evropsku spoljnu politiku preko onoga što, u stvari, predstavlja antievropske snage u Crnoj Gori. Destabilizujuća, antireformska koalicija, uz podršku izvjesnih birokratija Evropske unije prijeti da zakoči demokratski napredak u Crnoj Gori - ocijenio je tada Đukanović“. U

Nakon pada režima Slobodana Miloševića, oktobra 2000, okončana je decenija dominacije njegove politike. Savezna Republika Jugoslavija SRJ je 2003. transformisana u Državnu zajednicu Srbije i Crne Gore (SCG) koja je funkcionisala kao konfederacija do maja 2006. kada je većina građana Crne Gore na referendumu podržala obnavljanje crnogorske nezavisnosti. Obnavljanjem nezavisnosti, Crna Gora je krenula u proces euroatlantskih integracija. Vlada Crne Gore je kroz svoje akcione planove i medije nastojala da javnom mnenju približi prednosti integracija i upozna građane sa procesima i reformama.

Postojeći 45 godina kao jedna od šest konstitutivnih republika u okviru jugoslovenske federacije, Crna Gora se početkom posljednje decenije XX vijeka, u atmosferi raspada dotadašnje zajedničke države SFRJ, ponovo našla pred pitanjem svoga državnog statusa. Državno pitanje, odnosno ostanak u Jugoslaviji i referendum koji je tim povodom organizovan, predstavljalo je jedno od prvih test-pitanja i problema novostvorenoj crnogorskoj vlasti proizašloj iz antibirokratske revolucije iz oktobra 1988. i januara 1989. godine, a takođe i novostvorenim političkim partijama kao aktivnim učesnicima novonastalog političkog pluralizma. Izlaskom većine republika iz federacije, nametalo se pitanje dalje prekompozicije SFRJ i formiranje nove državne zajednice.

Crna Gora je nastojala da kontinuirano povećava svoju suverenost i samostalnost od savezne države, prenošenjem jedne po jedne funkcije sa federalnog na republički nivo. Jedna od mjera sa najdalekosežnijim posledicama bila je uvođenje njemačke marke kao zvaničnog sredstva plaćanja u Crnoj Gori u novembru 1999. što je automatski značilo i prelazak na euro početkom 2002. Crna Gora je u svoje ruke preuzela i carinski sistem, kao

intervjuu londonskom *Tajmsu*, Đukanović je bez diplomatske uvijenosti saopštio da ga je visoki predstavnik EU, Havijer Solana, natjerao da potpiše beogradski sporazum, dok je o vezama sa SAD govorio kao o kvalitetnom partnerstvu. 16. februar 2003, prema www.antic.org

i režim spoljne trgovine i osim formalno zajedničke armije i civilne kontrole leta, malo je šta bilo ostalo u isključivoj federalnoj nadležnosti. Samostalno funkcionisanje Crne Gore je dodatno proširivano u vrijeme labave državne zajednice Srbija i Crna Gora. Sve bitne funkcije koje čine jednu državu bile su već u njenim rukama. Nakon maja 2006. ovim nadležnostima su u punom kapacitetu pridodate spoljno-politička i odbrambena funkcija i time je državni okvir bio zaokružen (mada je Crna Gora već do tada držala oko 95 % svojih nadležnosti).

I od strane značajnih međunarodnih faktora javno je iskazivana naklonost prema vlasti u Crnoj Gori, koja je predstavljana, ne samo kao alternativa vlasti u Beogradu, već i glavni oponent njoj ali i baza za djelovanje Srbijanske opozicije.²³ Takav stav, u prvom redu SAD bio je i podsticaj Evropskoj uniji i njenim članicama da isto učine i u praksi realizuju izdašnom pomoći. Četvrtog februara 2003. prestala da postoji SR Jugoslavija i nastala je nova država – zajednica Srbija i Crna Gora. Jugoslovenska skupština usvojila je Ustavnu povelju državne zajednice Srbija i Crna Gora i zakon o njenom sprovođenju. Vlast u Crnoj Gori je svaki put prilagođavala svoju taktiku i prilaz, održavajući u životu opciju nezavisnosti dok je saradivala sa snažnim snagama koje su joj se protivile. To je osiguralo da državna zajednica Srbije i Crne Gore ne propadne zbog aktivne konfrontacije, već zbog mnogobrojnih slučajeva pasivnog otpora toj instituciji.²⁴ Državna zajednica je trajala do 21. maja 2006. kada je Crna Gora na referendumu izglasala nezavisnost. Iste godine, 3. juna Skupština Crne Gore je proglasila nezavis-

²³ U tom smislu se mogla shvatiti i izjava visokog zvaničnika SAD, Džejmisa Rubina koji je govoreći o namjerama SAD-a da uprkos spoljnjem zidu sankcija prema SRJ se pronade način da se pruži materijalna pomoć Crnoj Gori: „Vjerujemo da je to korak naprijed, veliki korak naprijed za razvoj demokratskih institucija u Saveznoj Republici Jugoslaviji“.

²⁴ Vilijem Montgomeri nekadašnji ambasador SAD u Beogradu, B92, *Vijesti*, br. 3699, 15. jul 2008, str. 34.

nost i od tada DZSCG prestaje da postoji, a Crna Gora ubrzo postaje članica UN. Kako prije, tako i nakon sticanja nezavisnosti, spoljna politika Crne Gore se snažno oslanja na SAD.²⁵ U skladu sa tim, Vlada Crne Gore utvrđuje sljedeće spoljnopolitičke prioritete Crne Gore:

Protikle tri decenije su obilježili geopolitički potresi na globalnoj ravni, raspad YU, građanski rat i međunacionalni i međuvjerski sukobi na prostoru zajedničke države, period sankcija, kolapsa privrede, promjena društvenih vrijednosti i opšte nestabilnosti tokom 90-tih godina XX vijeka.

Crna Gora, kao najmanja članica nekadašnje Jugoslovenske federacije – nije ostala imuna na sve ove negativne promjene i uticaje. Našavši se u ratnom okruženju i teškom ekonomskom položaju, uspjela je da očuva mir, međunacionalni i međuvjerski sklad, kao primjer novonastalim državama u regionu. Postajući vremenom ekonomski, a potom i politički nezavisna, Crna Gora je referendumom iz 2006. formalizovala svoju obnovljenu državnost, stečenu još na Berlinskom kongresu 1878. godine.

Trasirajući svoj spoljnopolitički cilj u pravcu evroatlantskih integracija, ali i privlačeći investicije i sa Istoka. Crna Gora predstavlja svijetao primjer države, koja je uspjela sačuvati mir u kriznim i turbulentnim vremenima. Takođe, Crna Gora je sebe pozicionirala kao atraktivnu turističku destinaciju i zemlju pogodnu za investiranje. Time Crna Gora, s obzirom na svoju veličinu, predstavlja predvodnika u regionu u integracijama, investicijama i razvoju, što doprinosi prosperitetu i ima uticaja na opštu regionalnu stabilnost.

²⁵ Crnogorski ambasador u Vašingtonu je u tom kontekstu izjavio „Sjedinjene Države se sa pravom mogu nazvati strateškim partnerom Crne Gore u onome što su najvažniji detalji naše evroatlantske agende, ali istovremeno i jedan pouzdani prijatelj koji je veoma zainteresovan ne samo za spoljnu politiku naše zemlje, već i za demokratski i ukupni razvoj u samoj Crnoj Gori.“ Ambasador M. Vlahović, prema 28. decembar 2009, www.voanews.com